

ISSN 0235-7941

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА

SENTENTIAE

III

Спецвипуск
(2012)

Християнська теологія
і сучасна філософія

НАЦІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ НАУК
УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ
ФІЛОСОФІЇ

ФІЛОСОФСЬКА ДУМКА

SENTENTIAE

Спецвипуск

III (2012)

Християнська теологія
і сучасна філософія

ВНТУ
Вінниця
2013

Філософська думка

Редакційна колегія

Євген БИСТРИЦЬКИЙ
Олег БІЛИЙ
Абдусалам ГУСЕЙНОВ (Росія)
Отфрид ГЬОФЕ (Німеччина)
Анатолій ЄРМОЛЕНКО
Вахтанг КЕБУЛАДЗЕ
Барбара КАСЕН (Франція)
Микола КИСЕЛЬОВ
Саймон КРИЧЛІ (Велика Британія)
Анатолій ЛОЙ
Віталій ЛЯХ
Мирослав ПОПОВИЧ
Сергій ПРОЛЕЄВ
Марина ТКАЧУК
Олег ХОМА
Петер ШТОМПКА (Польща)

Головні редактори

Мирослав ПОПОВИЧ
Сергій ПРОЛЕЄВ

Sententiae

Редакційна колегія

Геннадій АЛЯЄВ
Андрій БАУМЕЙСТЕР
Ігор БИЧКО
Ольга ГОМІЛКО
Абдусалам ГУСЕЙНОВ (Росія)
Отфрид ГЬОФЕ (Німеччина)
Доменік ДЕКОТ (Франція)
Сергій ЙОСИПЕНКО
Барбара КАСЕН (Франція)
Саймон КРИЧЛІ (Велика Британія)
Юрій КУШАКОВ
Олексій ПАНИЧ
Сергій ПРОЛЕЄВ
Володимир РАТНИКОВ
Сергій СЕКУНДАНТ
Марина ТКАЧУК
Олександр ФІЛОНЕНКО
Олег ХОМА
Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ

Головний редактор

Олег ХОМА

Редакція спецвипуску

Відповідальні за видання
Юрій ЧОРНОМОРЕЦЬ
Олег ХОМА
Відповідальний редактор
Світлана ІВАЩЕНКО

Спецвипуск *Sententiae* журналу «Філософська думка» видається на основі спільного наказу Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України і Вінницького національного технічного університету № 161/6 від 25.06.2010 р.

Дане число затверджене до друку рішенням Вченої ради Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України № 14 від 18.12.2012 р.

Число підготоване у межах програми студій Міжуніверситетського центру історико-філософських досліджень «RENATUS» (ВНТУ)

Адреса редакції журналу «Філософська думка»:

01001, Київ, Трьохсвятительська, 4
Тел.: 044 278-39-78 ;
e-mail: f_dumka@ukr.net

Адреса редакції Спецвипуску *Sententiae*:

Хмельницьке шосе, 95, Вінниця,
21021, Україна
Тел.: 0432 59-84-98
e-mail: sententiae2000@gmail.com

© Інститут філософії НАНУ, 2013
© Філософська думка, 2013
© ВНТУ, 2013

Зміст

До читачів	5 <i>Митрополит Антоній (Київ)</i> Вітальне слово
	8 <i>Юрій Чорноморець (Київ)</i> Теологічне повернення до традиції на початку третього тисячоліття як шлях відкритості та діалогу
Ситуація	15 <i>Андрій Баумейстер (Київ)</i> Філософські засади після XX століття
	30 <i>Лариса Карачевцева (Київ)</i> Дискусії про «суб'єкт» і «суб'єктивність» в філософії XX-XXI століть
	41 <i>Анатолій Денисенко (Київ)</i> Интеллектуальный климат постсекулярной эпохи: очерчивая границы современного богословского дискурса
Майбутнє теології: трансформація парадигм	61 <i>Михайло Черенков (Донецьк)</i> Майбутнє теології та теологія майбутнього: теолого-філософські рефлексії
	67 <i>Павло Гаврилюк (Київ, Сент-Пол, Міннесота, США)</i> Православне відродження: нова генерація теологів (пер. з англ. Ігоря Мялковського)
	74 <i>Юрій Чорноморець (Київ)</i> Православна теологія на шляху до нової парадигми
	89 <i>Роман Соловій (Львів)</i> Передумови формування богослов'я Виникаючої церкви: пост-лібералізм, пост-консерватизм і радикальна ортодоксія
	108 <i>Джон Милбанк (США)</i> «Постмодерний критический августицизм»: Краткая сумма в 42 ответах на незаданные вопросы (пер. с англ. Дарьи Морозовой)
	121 <i>Джон Пантелеймон Мануссакіс (США)</i> Обіцянка нового і тиранія Тотожного (пер. з англ. Дарини Морозової)
	139 <i>Борис Гунєвич (Загреб, Хорватія)</i> Гостросюжетний роман Радикальної ортодоксії. Духовні вправи (пер. з англ. Сергія Іонова, Юлії Зубкової та Дарини Морозової)
	154 <i>Nikolaos Asproulis (Greece)</i> Theology of Beauty: Basic presuppositions of its Christian character
	159 <i>Дмитрій Бирюков (Россія)</i> К вопросу о специфике «христологических программ»: естественнонаучные и философские предпосылки в полемике между монофизитами и халкидонитами в Византии (Иоанн Филопон и Иоанн Дамаскин)

Майбутнє теології та перспективи релігійної освіти	172	<i>Патріарх Кирил (Москва)</i> Теологія в постатеїстичній Росії: стан та перспективи	
	181	<i>Митрополит Володимир (Київ)</i> Завдання православного богослов'я в Україні на сучасному етапі	
	188	<i>Віктор Бондаренко (Київ)</i> Зближення світської та духовної шкіл в Україні: вимога часу та межі можливого	
	195	<i>Єпископ Климент (Київ)</i> Траєкторії розвитку богословської освіти	
	200	<i>Тарас Добко (Львів)</i> Університет і богословська освіта в Україні: автономія знання та інтелектуальна потреба теології	
	213	<i>Володимир Бурега (Київ)</i> Теологія в державних університетах: досвід Православних Церков Європи.	
	220	<i>Ілля Бей (Київ, Запоріжжя)</i> Богословська освіта в Чехії та Словаччині: історія та сучасний стан	
	234	<i>Юрій Решетніков (Київ)</i> Питання правового забезпечення богословської освіти в Україні	
	241	<i>Віталій Хромець (Київ)</i> Нові форми інституалізації теології в світській системі освіти України	
	248	<i>Ciprian Iulian Toroczka (Romania)</i> Ethical and Cultural Problems the Orthodox Theological Education in Romania Is Facing Today: A Brief Survey	
	259	<i>Архімандрит Євфросин (Білаш) (Одеса)</i> Перспективи сучасної теологічної освіти в Україні	
	Рецензії	265	<i>Алла Бойко (Київ)</i> Рецензія на «Труди Київської духовної академії» 1997-2011 рр.
	Abstracts	272	

Віктор Бондаренко

ЗБЛИЖЕННЯ СВІТСЬКОЇ ТА ДУХОВНОЇ ШКІЛ В УКРАЇНІ: ВИМОГА ЧАСУ ТА МЕЖІ МОЖЛИВОГО

Бурхливе відродження Церкви, свідками якого ми є в останні 20-25 років, та її спроби знайти своє місце у швидкоплинних змінах українського суспільства породили цікавий феномен. Він охоплює собою широке коло подій і явищ у діапазоні від успішної співпраці Церкви з іншими суспільними інституціями і до формування взаємних соціально-психологічних фобій; від успіхів у їхній співпраці та взаємного ентузіазму і до дріб'язкового взаємного недовір'я та підозр. І це, мабуть, природно, оскільки втрачені за багато десятиліть форми реальної співпраці Церкви з іншими суспільними утвореннями відроджуються спорадично, без особливого намагання держави та її інститутів швидше поставити Церкву на службу суспільним потребам. Та і сама Церква не демонструє в цьому відношенні системного підходу до питання активного пошуку для себе новітніх суспільних ролей, що відповідали би її природі та призначенню.

Відчутні зрушення відбуваються лише там, де співпраця Церкви з іншими інститутами суспільства носить абсолютно природний характер. До таких областей взаємодії Церкви і світських інститутів, безумовно, належить освіта. Освіта і наука зароджувалися й тривалий час розвивалися в лоні Церкви, аж доки світська освіта та наукові дослідження, що прямо не стосувалися інтересів Церкви, не вийшли за межі монастирів та духовних навчальних закладів, створивши світську освітньо-наукову систему.

При цьому дві освітньо-наукові системи – духовна і світська, ніколи не розділялися повністю, не автономізувалися, а існували до певної міри конгломеративно, особливо у великих університетських центрах, де вони

мали спільну професуру, користувалися одними й тими ж бібліотеками та іншими освітньо-науковими осередками, а в плані суспільної самореалізації та соціальних гарантій випускники духовних і світських навчальних закладів знаходилися в межах однієї, так сказати, «табелі про ранги». Духовна і світська освіта були порівняними та мали еквівалентність при працевлаштуванні чи переході, скажімо, з духовного навчального закладу у світський чи навпаки.

Згодом, у процесі запровадження принципів свободи совісті та відокремлення Церкви від держави, а школи від Церкви, світська і духовна освітні системи почали розмежовуватися більшою мірою. Цьому сприяв і загальний процес диференціації в освітньо-науковій сфері, за результатами якого духовна освіта і богослов'я виокремлювалися доконечно, щоправда в цих умовах Церква отримала можливість створювати й утримувати під своїм патронатом значну мережу світських навчальних закладів різних рівнів.

У наших землях природну співпрацю світської та духовної освітньо-наукових систем перервали революційні події, початок яким поклав 1917 рік. В подальшому тоталітаризм створив прірву між світською й духовною освітніми системами, спочатку, посилаючись на відокремленість Церкви від держави, позбавив духовні навчальні заклади матеріальної та фінансової підтримки з боку держави, а згодом фізично винищив їх. Певне відтворення діяльності духовних освітніх закладів у радянські часи не відповідало навіть вкрай мінімізованим потребам Церкви, і питання підготовки кадрів духовенства також вирішувалося індивідуальним шляхом в умовах підпілля або напівпідпілля та через механізми релігійного просвітництва. Корпус священно- та церковнослужителів за тих умов значною мірою комплектувався за рахунок протестного молодіжного прошарку та дисидентського середовища, коли активна діяльність у рамках Церкви ставала такою, що згодом отримала влучну назву «внутрішньої еміграції» чи «внутрішнього закордоння». Світська освіта й наука, у свою чергу, поволі були перетворені на відверто антирелігійне знаряддя. У СРСР, а відтак і в Україні, діяла система «державного атеїзму», що спрямовувала свої зусилля на винищення Церкви і духовної освіти, які оголошувалися маргінальними явищами суспільного життя, що от-от мали зникнути.

Тому у справі відродження духовного освітньо-наукового комплексу та його співпраці зі світською школою й наукою в пам'ятному 1988 році ми всі стартували не з нульової відмітки, а з глибини суттєвих мінусових показників на шкалі відносин між світською та духовною освітніми системами.

Однак позитивні зрушення тут не змусили себе довго очікувати. Надзвичайно високий ступінь політизації питання Української греко-католицької церкви в Галичині, з одного боку, та підвищена релігійна активність населення в цьому регіоні, – з другого, – призвели до прийняття відповідних рішень місцевої влади щодо запровадження у варіативній частині програми світської школи дисциплін духовного-релігійного спрямування. Згодом, хоча і поволі, цей процес розповсюдився по усій країні. Однак із причин спорадичного характеру прийняття подібних рішень у різних адміністративно-територіальних одиницях країни, запровадження цих предметів у світській школі відбувалося тут за різними моделями і від цього понесло суттєві втрати в динаміці подальшого розвитку контактності світської школи з Церквою. Ми й понині не маємо усталених загальнонаціональних програм викладання пізнавально-виховних, духовно-релігійних предметів у світській школі. Відсутні також

відповідні навчальні посібники та підручники загальнонаціонального вжитку, педагогічні університети практично не готують відповідних фахівців тощо.

Всі ці питання вимагають свого розв'язання і як такі вони можуть бути швидко розв'язані за умови системного підходу та взаєморозуміння як з боку Церкви, так і з боку держави, духовних і світських систем освіти. Водночас і поруч із переліченими вже питаннями актуалізувалися й інші проблеми у взаєминах між світською та духовною освітніми системами. Серед них слід назвати необхідність доконечного викорінення решток агресивно-атеїстичного підходу до пояснення природничих і суспільних явищ у навчальних посібниках, підручниках та іншій шкільній літературі; запровадження богослов'я як світської навчальної та наукової дисципліни; надання права релігійним організаціям створювати світські навчальні заклади; суспільне визнання духовної освіти або державна акредитація духовних начальних закладів і державне визнання дипломів про духовну освіту та відповідні вчені ступені і звання, а також чимало дрібніших проблем на висвітленні яких ми, у даному разі, не зупинятимемося.

Очевидно, що перелічені питання мають різну складність і значимість для забезпечення поступу у взаємодії й зближенні світської та духовної освітніх систем. Щодо заідеологізованості змісту шкільної освіти, то тут слід сказати, що нинішня шкільна навчальна література поволі звільняється від всюдисущого проникнення атеїзму. Натомість у ній утверджуються об'єктивістські трактовки тих чи інших подій і фактів, історії Церкви, її впливу на інші інститути та події суспільно-політичного життя. Цей процес ще далекий від свого повного завершення, однак ніщо не заважає плідно проводити таку роботу нині і в майбутньому.

Значні зрушення досягнуто і в царині запровадження богослов'я як світської та наукової спеціальності. При цьому світську спеціальність «богослов'я» слід розуміти як гуманітарну спеціальність з особливим акцентом на з'ясування ролі Церкви в історії цивілізації, вивчення релігійної філософії, значного блоку філологічних дисциплін тощо. Цілком очевидно, що світські фахівці з богослов'я повинні готуватися виключно світськими навчальними закладами з дотриманням усіх компонентів підготовки бакалаврів та магістрів.

Щодо світського «богослов'я» як навчальної та наукової спеціальності понині проблемним є доведення до завершення відповідних програм підготовки фахівців, доконечного з'ясування можливості їхнього працевлаштування в народному господарстві та виведення «богослов'я» за межі філософського напрямку дисциплін і утворення спеціального навчального та наукового напрямку «богослов'я» як галузевого гуманітарного знання на зразок соціології, політології чи культурології із відповідним поділом на спеціальності в рамках навчально-наукового напрямку «богослов'я».

Вочевидь, що в багатьох питаннях тут ще доведеться приймати нестандартні рішення. Як приклад наведемо проблему, пов'язану з початком підготовки в Україні світських вчених-богословів. По мірі готовності програм підготовки бакалаврів та магістрів богослов'я будуть відпрацьовані і програми кандидатських іспитів та паспорти відповідних спеціальностей в галузі «богослов'я». Однак тут постає питання створення перших спеціалізованих вчених рад із захисту дисертацій у цій галузі. Із нашої точки зору такі ради могли би бути утворені з учених-богословів, які захищалися за кордоном та переатестовувалися в Україні як філософи, історики, соціологи тощо. До цих спецрад на першому етапі можна було би включити і

релігієзнавців, які захищалися за близькою до богослов'я тематикою. Таким чином цю проблему можна було б зняти.

Поруч із цим з порядку денного слід було б зняти сподівання частини представників релігійних організацій, делегованих своїм керівництвом до різного роду державно-церковних та церковно-громадських утворень, що ставлять за мету зближення світської й духовної освітніх систем, які схиляються до думки про можливість ототожнення світської навчально-наукової спеціальності «богослов'я» із фаховою підготовкою в духовних навчальних закладах. Цілком очевидно, що це зовсім різні речі, які визначаються, перш за все, змістом освіти.

Звідси постає питання про форму визнання державою духовної освіти й науки. Сьогодні, як відомо, в юридичному та соціальному аспектах духовна освіта багато в чому не дорівнює освіті світській. Наше суспільство взагалі відстає у справі визнання позитивного впливу Церкви на його розвиток. І суспільство, і держава нібито визнають той факт, що Церква справляє позитивний вплив на виховання наших громадян, формування суспільної моралі та інших чеснот людини, але інерційно ще не сприймають Церкву як таку, що дорівнює за своїм впливом на людей іншим суспільним інститутам, таких, як школа, армія, правоохоронна система, інститути громадянського суспільства тощо.

Це, у першу чергу, стосується системи духовної освіти, яка вочевидь повинна бути визнана позитивним чинником розвитку нашого суспільства, а відтак і дорівнювати за своїми юридичними й соціальними наслідками для випускників духовних навчальних закладів тим перевагам, якими користуються громадяни України із відповідною світською освітою.

Тут постає питання про спосіб реалізації заявленої тези. Вочевидь, для того, щоб її реалізувати, керівництвом держави повинна бути проявлена політична воля в питанні визнання корисності для розвитку українського суспільства існування й діяльності духовної системи освіти як такої, що спрямована на формування священничого корпусу та решти церковної ієрархії. Яка, у свою чергу, слугує становленню морально здорового суспільства. На нашу думку, час для такого визнання вже настав, але реалізація цього кроку, крім усього іншого, вимагає певного реформування (чи наведення наперед) в існуючій системі духовної освіти.

Як відомо, ця система формувалася спорадично, інколи під впливом чинників, які не мали жодного відношення до духовної освіти. Результатом цього процесу стало те, що чинні в Україні духовні школи, попри заявлений ними статус, дають своїм студентам освіту зовсім різної якості. При цьому йдеться не про порівняння якості роботи духовних шкіл у рамках різних конфесій чи Церков, де вони природно різні, а про духовні школи, що діють у межах однієї Церкви чи релігійної організації. Природно, що Церква і держава, маючи на увазі відповідні фінансові видатки останньої в разі прирівняння світської й духовної освіти, мали б домовитися про певний якісний рівень духовної освіти, вимоги до духовних шкіл та критеріїв оцінки їхньої діяльності. Таку роботу впродовж достатньо короткого періоду часу могли б виконати відповідні державні органи (МОНмолодьспорту, Мінсоцполітики, Мінкультури України) разом, скажімо, із Всеукраїнською радою церков та релігійних організацій або іншими органами, які були б спеціально створеними для цього тими релігійними організаціями, які мають у своїй структурі духовні навчальні заклади.

Завершення цієї роботи та її відповідного нормативно-правового супроводу дало б можливість нострифікувати документи про освіту та наукові ступені і вчені звання

державного зразка та відповідні документи духовних навчальних закладів і наукових установ, що діють або будуть діяти в структурі релігійних організацій України.

У цьому контексті сама постановка питання про державну акредитацію духовних навчальних закладів країни виглядала б недоречною. По-перше, здійснення такої акредитації суперечить конституційному принципу відокремлення Церкви від держави. Акредитація навчального закладу означає незалежне оцінювання державою його готовності до здійснення освітньої діяльності: таке оцінювання неодмінно потягне за собою і ліцензування обсягів контингентів студентів та інших категорій громадян, які навчаються в духовних навчальних закладах. Це легко може стати реальністю, оскільки держава буде визначати ці квоти, виходячи із заявлених якісних показників при акредитації духовних навчальних закладів, а такі її оцінки можуть не корелюватися з потребами в кадрах тієї чи іншої релігійної організації та і виглядатиме це все як пряме втручання держави у внутрішні справи Церкви.

Тому, ставлячи питання про державну акредитацію духовних навчальних закладів, слід було б визначитися з межею можливого зближення систем духовної та світської освіти. Адже, крім всього іншого, акредитація того чи іншого навчального закладу передбачає забезпечення відповідного змісту та якості освіти. І якщо в питаннях дотримання формальних показників, покликаних забезпечити якість освіти (відповідний професорсько-викладацький склад, навчальні площі, гуртожитки, бібліотеки, комп'ютерне забезпечення тощо) релігійні організації можуть або вже відповідають наявним вимогам, то в питанні змісту освіти неодмінно виникнуть суперечності, пов'язані з переліком та обсягом загальноосвітніх дисциплін. Що ж до дисциплін професійної підготовки та варіативної частини програми навчання в духовних навчальних закладах, то на сьогодні вони зовсім не відомі ні органам освіти, ні світським навчальним закладам. У такій ситуації, якщо навіть радикально посилити блок загальноосвітніх дисциплін у духовних навчальних закладах, то їхні програми все одно відрізнятимуться від програм світських навчальних закладів. Тому для контролю за їхнім виконанням у структурі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України довелося б утворити вагомий за своєю чисельністю структурний підрозділ, що займався б питаннями духовної освіти поряд із відповідними церковними структурами, покликаними розвивати духовну освіту в кожній із релігійних організацій.

Оскільки, як вже говорилося вище, прийняття відповідного політичного рішення керівництвом держави з подальшим законодавчим опрацюванням цих питань може в повній мірі вирішити питання зрівняння в правах світської та духовної освітніх систем, то проблема державної акредитації духовних навчальних закладів втрачає свою актуальність.

Досить актуальною проблемою розвитку взаємодії систем світської та духовної освітніх систем є надання релігійним організаціям права відкривати світські навчальні заклади різних рівнів під їхнім патронатом. Існування таких навчальних закладів є загальноосвітньою практикою. Український законодавець, однак, позбавив релігійні організації, що діють на території нашої країни, такого права. Хоча об'єктивна потреба в цьому є, і найкращим доказом цього стало існування в Україні значної кількості світських навчальних закладів різних рівнів, якими фактично опікується Церква, хоча і зареєстровані вони на фізичних осіб чи громадські організації.

До цих навчальних закладів прагнуть віддати своїх дітей віруючі відповідних релігійних організацій, батьки, які хочуть добитися посиленого морального впливу на своїх дітей засобами церковного виховання, та інші категорії громадян, які мають високий ступінь довіри до Церкви як суспільного інституту. Самі релігійні організації в Україні прагнуть створити такі навчальні заклади, які готували б фахівців зі спеціальностей, близьких до царини діяльності Церкви, покликаних виконувати соціальну роботу, працювати з проблемними категоріями людей та людьми, які мають обмежені можливості, а також у різних аспектах сфери обслуговування населення. Оскільки представники різних релігійних організацій так чи інакше прагнуть до виконання саме цих рольових функцій у системі суспільної зайнятості, то для суспільства буде краще, коли це робитиметься людьми, які мають спеціальну підготовку, отриману, зокрема, у навчальних закладах, що діють під патронатом Церкви.

Аналізуючи досвід країн, які ніколи не переривали традицію світської освітньої діяльності релігійних організацій на своїй території, слід зазначити, що наявні в нас побоювання щодо прозелітської діяльності таких навчальних закладів є абсолютно безпідставними. Це лише проблема рівня правової культури учасників освітньо-виховного процесу в таких навчальних закладах. Тим більше, що за умови легалізації й розвитку світської освіти під патронатом Церкви, вона буде рівнопокладеним об'єктом повноцінної уваги з боку органів управління освітою, які зможуть здійснювати всебічний контроль за її діяльністю.

Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що серед країн СНД, де державно-церковні відносини на початку становлення цих країн не відрізнялися особливим різноманіттям, Україні вдалося найбільшою мірою дотриматися фундаментальних принципів свободи совісті та відокремлення Церкви від держави, а школи від Церкви. Проте в питаннях наближення та співпраці світської й духовної освітніх систем наша країна суттєво відстає не лише від своїх сусідів – Росії, Молдови та Білорусі, але і від республік Закавказзя. Не ведучи мову, у даному випадку, про незалежні держави, що утворилися в середньоазійській частині колишнього СРСР, оскільки іслам займає особливе місце в житті тамтешніх суспільств, слід сказати, що в Україні існувало й існує кілька вагомих причин, які заважають розвитку співпраці світської та духовної шкіл. Саме вони і спричинили до згадуваного вже відставання у цій царині.

Серед таких причин, найперше, слід назвати руйнацію історично напрацьованих форм співробітництва між світською та державною освітньо-науковими системами. І хоча така ситуація характерна для усіх перелічених країн, як і для України, ми тут не вигідно вирізняємося тим, що розвиток релігійного середовища проходить у нас по найпроблемнішому руслу. Міжконфесійні та міжцерковні конфлікти ще з 1989 року не припиняються в Україні. Для пришвидшення розвитку співпраці Церкви зі світською школою нічого доброго не приніс конфлікт між православними та греко-католиками. Однак його вплив на цей процес сьогодні вже майже відсутній. Особливо відчутних збитків тут завдає відсутність єдності в українському православ'ї, яке є домінуючою величиною в релігійному житті України, а відтак ситуація всередині українського православ'я позначається на розвитку релігійного середовища та й суспільства в цілому. Нездорова конкуренція, що роками проявляється в питанні співпраці православних церков України зі світською школою, по суті дезорієнтує останню та народжує в середовищі педагогів побоювання стосовно можливого

перенесення внутрішньо православних суперечностей на діяльність школи. Водночас конфлікт послаблює саму Церкву, мінімізуючи її зусилля в напрямку співпраці зі світською школою та ослаблюючи православні духовні школи.

Другою причиною відставання України від країн-сусідів у справі зближення двох освітніх систем є відсутність чіткої законодавчої та нормативно-правової бази для проведення цієї роботи. Відтак можемо визнати, що Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», прийнятий ще за часів Української РСР, потребує суттєвої корекції і, перш за все, у частині отримання можливостей для відкриття світських павчальних закладів релігійними організаціями України.

І, насамкінець, третьою причиною згаданого відставання є відсутність системної роботи з боку органів державної влади в цьому напрямку. Влада в цих питаннях діє по-різному на різних рівнях, не проявляючи при цьому достатньої наполегливості та не демонструючи незмінної лінії, спрямованої на досягнення кінцевої мети. У цьому сенсі державна політика вимагає відповідної корекції та системності в її реалізації. За умови подолання цих недоліків ми зможемо суттєво зблизити світську й духовну освітньо-наукові системи в Україні, забезпечивши динамічніший розвиток єдиного інтелектуального середовища українського суспільства та повніше включення духовенства до верстви національної інтелігенції, а відтак і перетворення Церкви на повноцінний інститут громадянського суспільства.

Віктор Бондаренко, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології НПУ ім. М. П. Драгоманова, директор Департаменту атестації кадрів Міністерства освіти і науки України

Наукове видання
Філософська думка
Спецвипуск SENTENTIAE III
«Християнська теологія і сучасна філософія»
(2012)

Редактори *Євгеній Коген, Всеволод Кузнецов,*
Леся Лисенко, Наталія Пяст

Дизайн обкладинки *Андрія Шубіна*

Підписано до друку 11.03.2013 р. Папір офсетний.
Формат 29,7×42 /2 Гарнітура Times New Roman.
Друк різографічний. Умовн. друк. арк. 32,34.
Обл.-видав. арк. 24,57. Наклад 150 прим.

Видавець Вінницький національний технічний університет.
Головний корпус ВНТУ, к. 114, Хмельницьке шосе, 95,
м. Вінниця, 21021.
Тел.: (+380 432) 59-85-32 по Україні (0432) 59-85-32.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Надруковано ФОП Барановська Т. П.
вул. 30-річчя Перемоги, 4/21, м. Вінниця, 21037.

